

Παιδαγωγοί και παιδαγωγική σκέψη στον ελληνόφωνο χώρο (18ος αιώνας – Μεσοπόλεμος)

Ενότητα 1: Εισαγωγικά

Βασίλειος Φούκας
Τμήμα Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σκοπός

- Η θεσμοποίηση της Παιδαγωγικής Επιστήμης στην Ευρώπη αρχίζει με την εμφάνιση έντονου ενδιαφέροντος για την πειραματική έρευνα και υλοποιείται μέσω της ίδρυσης εργαστηρίων, ιδρυμάτων και συνδέσμων καθώς και μέσω της δημιουργίας μιας σειράς εξειδικευμένων εντύπων (περιοδικών) και της διοργάνωσης εθνικών και διεθνών συνεδρίων.

- Στο σεμινάριο αυτό θα μελετήσουμε την εξέλιξη της παιδαγωγικής θεωρίας και τα πρώτα στάδια της Παιδαγωγικής Επιστήμης στην Ελλάδα από το 18ο έως τα μέσα του 20ού αιώνα.

Ειδικότερα, θα εξετάσουμε:

- α)** την εξέλιξη της παιδαγωγικής θεωρίας κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού με βάση παιδαγωγικά κείμενα των σημαντικότερων εκπροσώπων του κινήματος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού (Ιώσ. Μοισιόδακα, Κ. Κούμα),
- β)** τις νομοθετικές ρυθμίσεις (νόμοι, νομοσχέδια, υπουργικές αποφάσεις) αναφορικά με την αναγκαιότητα παιδαγωγικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Μέσης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα από το 1834 έως το Μεσοπόλεμο,

γ) τα προγράμματα σπουδών των ιδρυμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και τη θέση της Παιδαγωγικής ως γνωστικού αντικειμένου, από τη μια, στα Διδασκαλεία αρρένων και θηλέων του κράτους και του εξωκρατικού ελληνισμού, και, από την άλλη, στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, αρχικά, και στην αντίστοιχη της Θεσσαλονίκης, από το 1926 και εξής,

δ) τους σημαντικότερους παιδαγωγούς – διδάσκοντες μαθήματα Παιδαγωγικής στα Διδασκαλεία αρρένων και θηλέων του κράτους και του εξωκρατικού ελληνισμού (Σέρρες, Θεσσαλονίκη, Φιλιπούπολη, Κωνσταντινούπολη) και στις Φιλοσοφικές Σχολές Αθηνών και Θεσσαλονίκης,

ε) το περιεχόμενο και τις επιδράσεις των σημαντικότερων Εγχειριδίων Παιδαγωγικής που εκδόθηκαν και κυκλοφόρησαν στο ελληνικό κράτος (Ι. Κοκκώνη, Γ. Παγώντος, Λ. Μελά, Αρ. Σπαθάκη, Χρ. Παπαδόπουλου, Χ. Παπαμάρκου, Βλ. Σκορδέλη, Ι. Πανταζίδα, Δ. Ζαγγογιάννη, Ν. Εξαρχόπουλου, Αλ. Δελμούζου) και στον εξωκρατικό ελληνισμό (Κ. Ξανθόπουλου, Κ. Κεχαγιά, Σ. Λεοντιάδος),

στ) το ρόλο και τη συμβολή του παιδαγωγικού περιοδικού τύπου στην «επαφή» των Ελλήνων και των Ελληνίδων εκπαιδευτικών με παιδαγωγικές απόψεις της Ευρώπης και στη διάχυση των απόψεων αυτών (*Παιδαγωγός, Εκπαίδευσις, Εθνική αγωγή, Δελτίον του Εκπαιδευτικού Ομίλου*),

- ζ) το ρόλο των Πρώτων Εκπαιδευτικών και Παιδαγωγικών Συνεδρίων (1904 και 1930),
- η) το ρόλο και τη συμβολή των Πειραματικών Σχολείων (Αθηνών και Θεσσαλονίκης) στην εφαρμογή των παιδαγωγικών θεωριών στην Ελλάδα.

Χρονοδιάγραμμα σεμιναρίου

1

I. Εισαγωγικά

(α) Εισαγωγή στη θεματική

(β) Κατανομή εργασιών

(γ) Τεχνικά χαρακτηριστικά συγγραφής εργασιών

2

(α) Ιστορική-ερμηνευτική μέθοδος

(β) II. Η Παιδαγωγική του Διαφωτισμού

Η «πρώιμη» φάση της Παιδαγωγικής θεωρίας και επιστήμης στον ελληνόφωνο χώρο (18ος αιώνας – πρώτες δεκαετίες 19ου αιώνα)

3

III. Η Παιδαγωγική θεωρία και επιστήμη στην Ελλάδα κατά το 19ο αιώνα

Η Παιδαγωγική στα Διδασκαλεία αρρένων και στο Διδασκαλείο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας:
Πρόσωπα και προγράμματα

4

IV. Η θεσμοποίηση της Παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα

Η Παιδαγωγική στις Φιλοσοφικές Σχολές Αθηνών και Θεσσαλονίκης (τέλη 19ου αιώνα – Μεσοπόλεμος)

Παρουσιάσεις Εργασιών

5

I. 18ος αιώνας – αρχές 19ου αιώνα

Ιώσηπος Μοισιόδαξ
Κωνσταντίνος Κούμας

6

II. Η Παιδαγωγική στο Διδασκαλείο αρρένων Αθηνών (1834-1864)

Ιωάννης Κοκκώνης
Γεώργιος Παγών

7

III. Η Παιδαγωγική στα Διδασκαλεία αρρένων (1878 κ.ε.)

Γρηγόριος Παππαδόπουλος

Χαρίσιος Παπαμάρκου

Χρήστος Παπαδόπουλος

Βλάσιος Σκορδέλης

Κωνσταντίνος Ξανθόπουλος

8

IV. Η Παιδαγωγική στο Διδασκαλείο Θηλέων της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (19ος αι.)

Λέων Μελάς

9

V. Η Παιδαγωγική στα Διδασκαλεία του έξω ελληνισμού

Καλλιόπη Κεχαγιά

10

VI. Η Παιδαγωγική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (19ος αι.)

Ιωάννης Πανταζίδης

Δημήτριος Ζαγγογιάννης

11

VII. Η Παιδαγωγική στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης (α΄ μισό 20ού αι.)

Νικόλαος Εξαρχόπουλος

Αλέξανδρος Δελμούζος

12

VIII. Η Παιδαγωγική στα Διδασκαλεία (20ός αι.)

Μαράσλειο Διδασκαλείο Αθηνών και Αλ. Δελμούζος
Διδασκαλείο Θηλέων Θεσσαλονίκης και Μ. Κουντουράς
Διδασκαλείο Φλώρινας και Θ. Κάστανος
Διδασκαλείο Λαμίας και Μ. Παπαμαύρου

13

ΙΧ. Παιδαγωγική και παιδαγωγικά περιοδικά

Εκπαίδευσις (1892-1895)

Εθνική Αγωγή (1898-1904)

Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου (1911-1924)

Υποχρεώσεις συμμετεχόντων/ουσών:

Μία εργασία έκτασης έως 20 σελίδες:

α) Σκοποί των εργασιών που θα ανατεθούν στο σεμινάριο:

- Να γνωρίσουν οι φοιτητές/τριες και να παρουσιάσουν τη βιοπορεία των παιδαγωγών με τους οποίους θα ασχοληθούν.
- Να παρουσιάσουν την εργογραφία τους.
- Να παρουσιάσουν, να σχολιάσουν και να ερμηνεύσουν, με βάση το ιστορικό-εκπαιδευτικό-κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο, το περιεχόμενο του σημαντικότερου παιδαγωγικού συγγράμματος κάθε παιδαγωγού.
- Να παρουσιάσουν και να ερμηνεύσουν:
  - α) τις απόψεις του/της παιδαγωγού για το προφίλ και το ρόλο του εκπαιδευτικού, και,
  - β) τη συμβολή τους στην εξέλιξη της Παιδαγωγικής ως θεωρίας και επιστήμης.

- β) Η έκταση των εργασιών **δεν** πρέπει να υπερβαίνει τις 20 δακτυλογραφημένες σελίδες (Times New Roman, 11, πλήρης στοίχιση, μονό διάστιχο, διαστάσεις σελίδας Η/Υ).
- γ) Η παρουσίαση (power point) των εργασιών θα πρέπει να είναι έτοιμη **τρεις μέρες** πριν από την προφορική υποστήριξη στην τάξη.
- δ) Στις εργασίες θα βαθμολογείται η επιχειρηματολογία, η υποστήριξη (παραπομπές, βιβλιογραφία), η ανάλυση, η δομή και η μορφή.

Προφορική παρουσίαση:

- Κάθε εργασία θα παρουσιάζεται για 15-20 λεπτά και θα ακολουθούν ερωτήσεις από τους/ τις συμμετέχοντες/ουσες στο σεμινάριο. Τη συζήτηση θα συντονίζουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες που θα παρουσιάζουν την κάθε εργασία. Στο τέλος κάθε παρουσίασης οι συμμετέχοντες/ουσες στο σεμινάριο θα αξιολογούν την εργασία (επώνυμα) ως προς την τεκμηρίωση, τα επιχειρήματα, τη μορφή, το περιεχόμενο και τον τρόπο παρουσίασης.

- Συμμετοχή:

- Επειδή το συγκεκριμένο μάθημα είναι σεμιναριακό, ο κάθε συμμετέχων και η κάθε συμμετέχουσα σε αυτό θα βρίσκεται στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ο διδάσκων θα δρα ως επόπτης – οδηγός. Κάθε ένας και κάθε μία πρέπει να είναι προετοιμασμένος/η, να συμμετέχει στη συζήτηση και να διατυπώνει τις ερωτήσεις του/της με τις οποίες θα προάγεται η γνώση.

Συγγράμματα

- Χρήστος Αντωνίου, *Παιδαγωγοί και Παιδαγωγική στην Ελλάδα*, Πατάκης, Αθήνα 2011.
  - Ν. Π. Τερζής, *Μελέτη της εκπαίδευσης του Νεοελληνισμού. Πριν από το κράτος-έξω από το κράτος-στο κράτος*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2010.
-
- Βασίλης Φούκας, *Η Παιδαγωγική θεωρία και επιστήμη στην Ελλάδα (18ος & 19ος αιώνες): Βασικοί εκπρόσωποι – αντιπροσωπευτικά κείμενα*, Θεσσαλονίκη 2013.

Αξιολόγηση των φοιτητών/τριών

Για την αξιολόγηση των φοιτητών και φοιτητριών, που έχουν επιλέξει το σεμινάριο **Π 1509**, θα συνυπολογιστούν:

- α)** η παρουσία τους στα σεμινάρια (οι παρακολουθήσεις είναι υποχρεωτικές),
- β)** η συμμετοχή τους και οι κριτικές παρεμβάσεις τους στη διάρκεια του σεμιναρίου (10%),
- γ)** η εκπόνηση (25%) και προφορική παρουσίαση της εργασίας τους (15%) και
- δ)** η επίδοσή τους στη γραπτή εξέταση (50%), στο τέλος του εξαμήνου.

Τεχνογραφία/ τεχνολογία των παραπομπών

**«...Οι υποσημειώσεις και οι παραπομπές
γράφονται για να διαβαστούν...»**

Δομή της εργασίας

- **Προκαταρκτικά στοιχεία:** ίδρυμα, τίτλος, ονοματεπώνυμο συγγραφέα, τόπος και χρόνος συγγραφής της εργασίας (στο εξώφυλλο)
- **Πίνακας περιεχομένων** (αρίθμηση σελίδων)
- **Πρόλογος – Κεφάλαια / Ενότητες – Επίλογος / Συμπεράσματα – Βιβλιογραφία – Παράρτημα**

Τεκμηρίωση – παραπομπές – υποσημειώσεις

- Υποστήριξη – τεκμηρίωση θέσεων που διατυπώνονται στο σώμα του κειμένου ή παραπομπή σε πρόσθετα στοιχεία – πληροφορίες.
- Η παραπομπή γίνεται με συνεχόμενη αρίθμηση στο υποσέλιδο του κειμένου (όχι παραπομπές τέλους).
- Η βιβλιογραφία μπαίνει στο τέλος της εργασίας αλφαβητικά, με βάση το πρώτο γράμμα του **ΕΠΙΘΕΤΟΥ**.

Πηγές – βιβλιογραφία

- Προηγείται το πρωτογενές υλικό (**πηγές**):
αδημοσίευτο αρχειακό υλικό
νόμοι, νομοσχέδια, διατάγματα
επίσημα έγγραφα
άρθρα εφημερίδων της εποχής
- και έπεται η σύγχρονη **βιβλιογραφία** και **αρθρογραφία** (**δευτερογενείς πηγές**)

Υποσημειώσεις

Βιβλία: αρχικό του ονόματος του συγγραφέα, επώνυμο (στην ονομαστική), πλήρης τίτλος (και τυχόν υπότιτλος) με *italics*, εκδοτικός οίκος, τόπος έκδοσης, χρονολογία έκδοσης (τυχόν επανέκδοση με τη μορφή εκθέτη π.χ. 1990⁴).

Π.χ. Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, *Θεσσαλονίκης Εκπαιδευτικά, 19ος & 20ός αιώνας*, Κέντρο Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 24 ή σσ. 24-31.

Άρθρα σε συλλογικούς τόμους:

Το αρχικό του ονόματος του συγγραφέα, επώνυμο συγγραφέα (στην ονομαστική), πλήρης τίτλος μέσα σε εισαγωγικά («...»), πλήρη βιβλιογραφικά στοιχεία του βιβλίου στο οποίο βρίσκεται το άρθρο, αριθμοί σελίδων άρθρου.

Π.χ. Δ. Κ. Μαυροσκούφης, «Κωνσταντίνος Δ. Γεωργούλης (1894-1968)», στο: Π. Μπέσπαρης, *Γ' Γυμνάσιο Αρρένων Θεσσαλονίκης*, Μπίμπης, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 169-186.

Άρθρα σε περιοδικά

Π.χ. Ν. Π. Τερζής, «Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Από την ίδρυσή του ως τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου», *Χρονικά του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, περίοδος Β', τχ. 12, 2002, σσ. 11-18.

Ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

όπως και παραπάνω, αλλά επιπλέον ηλεκτρονική διεύθυνση και ημερομηνία ανάκτησης.

Π.χ. Δ. Γληνός, *Η ζωή και το έργο του*, 2002.

Προσβάσιμο στο:

<http://www.education.gr/glinos> [ανακτήθηκε: 17-11-2008].

Λήμματα χωρίς συγγραφέα καταγράφονται με παύλα στη θέση του ονόματος. Για την αλφαβητική σειρά λαμβάνεται υπόψη το πρώτο γράμμα του τίτλου.

Αν δεν υπάρχει ένα εκδοτικό στοιχείο, αυτό σημειώνεται, π.χ.

- **χ.χ.** = χωρίς χρονολογία
- **χ.τ.ε.** = χωρίς τόπο έκδοσης
- **αε** = αυτοέκδοση (χωρίς εκδοτικό οίκο)

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Κοντοβά
Θεσσαλονίκη, Εαρινό Εξάμηνο 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

